

FINNMÁRKOKOMIŠUVDNA FINNMARKSKOMMISJONEN

Finnmarkskommisjonen, rettighetsanerkjennelse og privatisering

Av Jon Gauslaa, leder av Finnmarkskommisjonen

Jeg har registrert at det er et stort behov for informasjon om hva Finnmarkskommisjonens oppdrag går ut på. Blant annet har det fra flere hold vært ytre ønske om at kommisjonen, uten for mange juridiske spissfindigheter, gir en enkel redegjørelse for hva som skal til for å vinne frem med et krav om *eiendomsrett* til Finnmarkseiendommens grunn.

Ideen er god, men utfordringen er ikke liten. Det er skrevet bindsterke verk om vilkårene for at langvarig bruk av et område kan gi grunnlag for at brukeren får anerkjent eiendomsrett, og blir redegjørelsen for enkel, kan den fort bli så unyansert at informasjonsverdien er nokså begrenset. Jeg gjør likevel et forsøk, og viser ellers til www.finnmarkskommisjonen.no der det finnes mer informasjon om temaet (særlig lenken ”rettserverv ved langvarig bruk”).

Tre grunnleggende vilkår

Hevd og alders tids bruk er de praktisk viktigste grunnlagene i norsk rett for erverv av eiendomsrett til utmarksarealer med grunnlag i utøvd bruk. Begge grunnlagene er utviklet gjennom langvarig norsk rettspraksis, og er en del av en felleseuropeisk rettstradisjon som går tilbake til romerretten. Litt forenklet må tre grunnleggende vilkår være oppfylt for at den som krever eiendomsrett på grunnlag av hevd eller alders tids bruk skal vinne frem.

For det første må bruken være *langvarig og sammenhengende*. Ved hevd må bruken ha pågått i minst 20 år, og ved alders tids bruk i henimot 100 år. Fordi det kreves lengre brukstid, vil kortvarige avbrudd i bruken lettere kunne aksepteres ved alders tids bruk enn ved hevd. Er bruken sesongbetont, vil manglende bruk utenom sesongen ikke bli ansett som bruksavbrudd.

For det andre må bruken ha hatt en viss *eksklusivitet og intensitet* i hele tidsperioden. Dette kravet er ikke like strengt ved alders tids bruk som ved hevd, men generelt sett må bruken tilsvare en grunneiers naturlige bruk av det aktuelle området. Dette vil variere med områdets egenart. Bruken må imidlertid ha vært synbar for den egentlige grunneieren, og ha hatt et omfang som gir denne en oppfordring om å gripe inn for å stanse bruken.

For det tredje må brukeren i hele perioden ha vært i *god tro*. Det vil si at vedkommende må ha en *beskyttelsesverdig oppfatning* om at bruken er rettmessig. Den som har tatt seg til rette står svakt ved vurderingen av om godtrokravet er oppfylt. Det samme gjelder den som har utøvd bruk med grunnlag i en avtale med grunneieren (enten dette er staten eller andre). Her må det imidlertid tas forbehold for tilfeller hvor bruken har vært mer omfattende enn hva avtalen tillater, men uten at brukeren kan bebreides for dette, for eksempel fordi avtalen er uklar.

Denne gjennomgangen viser at det skal relativt mye til for at enkeltpersoner eller grupper vil nå frem med et krav om anerkjennelse av eiendomsrett på grunnlag av hevd eller alders tids bruk. Kommisjonen må imidlertid vurdere alle fremsatte krav på grunnlag av de vilkårene som er beskrevet ovenfor, og vil naturligvis ikke kunne konkludere før vurderingen er foretatt.

Bakgrunnen for rettighetskartleggingen

Bestemmelsene om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter kom inn i finnmarksloven under behandlingen i Stortingets Justiskomite våren 2005. Noe av den historiske bakgrunnen for dette grepet, ligger imidlertid atskillig lenger tilbake i tid.

På slutten av 1800-tallet var det en etablert rettstilstand i Sør-Norge at lokalbefolkningens bruk kunne gi grunnlag for erverv av rettigheter til utmarksressursene. I Finnmark var staten derimot

ikke villig til å anerkjenne dette. At et slikt syn ble gjort gjeldende i forhold til reindriften er ikke overraskende. Nomadisk bruk sto svakt i norsk rettstenkning på denne tiden, enten bruken foregikk i Finnmark eller i Sør-Norge. I Finnmark ble imidlertid dette synet gjort gjeldende også i forhold til den fastboende befolkningen, og med like stor styrke.

I standardverket *Norsk tingsret. Forelesninger*, 1919, s. 113: oppsummer professor Nicolaus Gjelsvik situasjonen slik: ”*Den bruksrett, staten saaledes har git i Finnmarken, er en ret, som staten kan ta tilbake, naar den vil, uden at det er at gaa nogen privatmands ret for nær*”.

Stort klarere kan det ikke sies at finnmarkingenes bruk av utmarksressursene ble ansett som tålt bruk, som kunne innskrenke og oppheve når staten måtte finne det for godt. En mulig utfordrer er likevel Regjeringsadvokaten, som i en rettssak om hugst i Alta-skogen i 1864 uttalte (sitert etter NOU 1993: 34 s. 339): ”*Finnmarken, (...), er som bekjendt taget i uindskrænket Besiddelse og kolonisert af selve Kronen. Den fuldt organiserede Stat underlagde sig det herreløse af Nomader gjennemfarne Land som Eiendom, og benyttede denne Eiendom ganske som en Privatmand, der ikke er bunden av andres Rett.*”

Dette synet, som for øvrig viser at ikke alt som uttales av Regjeringsadvokatembetet står seg like godt i historiens lys, var nokså enerådende frem til 1972. Sverre Tønnesen kom da med sin juridiske doktoravhandling, *Retten til jorden i Finnmark*, hvor han lanserte begrepet Finnmarksallmenningen og konkluderte med at folk i Finnmark med grunnlag i alders tids bruk hadde ervervet allmenningsrettigheter til blant annet beite og hugst.

Senere har Rettsgruppen under Samerettsutvalget I lagt til grunn at det tilkommer lokalbefolkningen så mange rettigheter til ulike former for utmarksbruk at statsgrunnen i Finnmark må anses som en form for allmenning (NOU 1993: 34 s. 322). Gruppen holdt også muligheten åpen for at det kunne foreligge andre former for lokale rettdannelser i Finnmark. Den gikk imidlertid ikke inn på innholdet i og omfanget av disse rettighetene, fordi dette må fastsettes etter en nærmere kartlegging av lokalt utøvd bruk og lokale rettsoppfatninger.

Da Stortinget i 2005 vedtok å supplere finnmarksloven med regler om kartlegging av eksisterende rettigheter, var det samiske perspektivet viktig. Lovvedtaket er imidlertid også et *oppgjør* med den rettsoppfatningen som lå til grunn for all norsk lovgivning som særskilt gjaldt grunnen i Finnmark før dette tidspunktet: At finnmarksbefolkningens bruk av utmarka var tålt bruk fra statens side og ikke kunne gi grunnlag for selvstendige rettdannelser.

Ingen privatisering

Kommisjonens skal derfor ikke kartlegge rettigheter kun for visse grupper, men kartlegge *all utøvd bruk*, og anvende rettsprinsipper som ellers i landet har vært gjeldende i mange hundre år, men som – om man setter det litt på spissen – først er gitt anvendelse i Finnmark i 2005.

Det er for tidlig å si noe om utfallet av kartleggingen, men skulle kommisjonen for eksempel komme til at det på deler av FeFos grunn gjennom bruk i alders tid er etablert beiterett for bufe på allmenningsrettslig grunnlag, vil ikke dette være noen ”privatisering”, men en konstatering av en faktisk rettslig situasjon. Det samme er tilfellet dersom det viser seg å være grunnlag for å anerkjenne andre former for privatrettslige rettdannelser.